

OSMANLI SAHASINDA TERCÜME EDİLMİŞ İLK OKÇULUK RİSALESİ: UMDETÜ'L-MÜTENÂSİLİN

Necip Fazıl ŞENARSLAN*

Öz

17. yüzyıla kadar uzak mesafe silahı olarak önemini koruyan okçuluk hakkında Osmanlı sahasında pek çok risale telif yahut tercüme edilmiştir. Genellikle okçuluk ilmiyle uğraşan kemankeşler tarafından yazılan bu risalelerde, özellikle Arapça yazılmış okçuluk risalelerinin tertibinden etkilenildiği görülmektedir. Buradan hareketle, Osmanlı sahasında yazılmış okçuluk risalelerinde, içerik oluşturulurken genellikle aynı yollar izlenmektedir. 15. yüzyılda tercüme edilmiş Umdetü'l-Mütenâsilîn'den başlayarak, 19. yüzyıla değin yazılmış olan risalelerde genellikle; ok atmayla alakalı hadisler, ok atmanın sevabı, şerefi ve ecri, Âdem peygamberden itibaren ok ve okçuluk tarihi, cihadın faziletleri, ok atmanın usul ve kuralları, ok ve yay yapımı ve ünlü okçularla rekor kırılmış menzillerden bahsedilmektedir.

Umdetü'l-Mütenâsilîn, Osmanlı sahasında yazılmış olan okçuluk risaleleri arasında, ilk müstakil eser olması sebebiyle dikkate şayan bir öneme sahiptir. Mezkûr eserin tespit edebildiğimiz üç nüshası bulunmaktadır. Biri İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Hüsrev Paşa Koleksiyonu'nda bir mecmuanın içindedir. Bir diğer nüsha, İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu'nda müstakil bir yazma olarak kayıtlıdır. Üçüncü nüsha ise, Fransa Ulusal Kütüphanesi, El Yazmaları Departmanı'nda Turc 164 arşiv kaydı ile yine müstakil bir eser olarak kayıtlıdır. Eser, öncelikle ok atmanın İslam'daki yeri ve önemini göstermek açısından ayet ve hadis tercümeleri ile başlamaktadır. Ardından eserin yazılış sebebi belirtildikten sonra sırasıyla ok atmanın şerefi, sevabı ve ecri, ok koşmak (yarışmak) üzerine bazı bilgiler, mevsimlere göre ok atmanın usulleri, yay ve ok çeşitleri, ok talimi usulleri, kabza almak ve vermek ve ok talimine başlamadan mutlaka bir üstada bağlanmanın önemi hakkında bilgi vermektedir.

Eserin müellifi, kendini Ebi Sare Muhammed olarak tanıtmaktadır. Eseri, muteber Arapça bir risaleden tercüme ettiğini söylemekle birlikte, tercüme ettiği eserin ismini zikretmemiştir. Müellif, eseri tercüme ederken birebir tercümeden kaçınmış, bir nevi kendi cümleleriyle tekrar yazmıştır. Bu noktada eser, Osmanlı sahasında yazılmış ilk telif eser olarak da sayılabilir.

Çalışmamızda Osmanlı sahasında yazılan okçuluk risaleleri hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra Umdetü'l-Mütenâsilîn isimli eserin nüshaları ve içeriği hakkında aktarımda bulunulmuştur. Yine eserin dil ve imla özellikleri ve söz varlığı incelenmiş, elimizde bulunan iki nüsha karşılaştırmalı bir şekilde okunarak çevriyazıya aktarılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Umdetü'l-Mütenâsilîn, ok risalesi, okçuluk, ok, yay.

* Arş. Gör.; Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, necipfazil09@hotmail.com.

THE FIRST ARCHERY PAMPHLET TRANSLATED IN OTTOMAN FIELD: UMDETÜ'L-MÜTENÂSİLÎN

Abstract

Numerous pamphlets have been compiled or translated in Ottoman field related to archery which remained important until the 17th century as a long distance weapon. In these pamphlets which have been usually written by the archers occupied with the art of archery, it is seen that the organization of archery pamphlets written especially in Arabic was influential. From this point on, usually the same styles have been followed in terms of content in the archery pamphlets written in Ottoman field. In the pamphlets starting from Umdetü'l-Mütenâsilîn till the 19th century; it usually has been mentioned good deeds, honor and reward of shooting arrows, the history of arrow and archery since Adam, the merits of crusade, rules and methods of shooting arrows, making bows and arrows and ranges whose records were broken by famous archers.

Umdetü'l-Mütenâsilîn has a remarkable importance as it is the first private work among the archery pamphlets written in the Ottoman field. There are three copies of the above-mentioned work that we could confirm. One of them is in a periodical of Husrev Pasha Collection in the Suleymaniye Library in Istanbul. An another one is registered as a private writing in Ali Emiri Collection in Istanbul Millet Library. The third copy is in Departement des Manuscrits in Bibliotheque Nationale de France. The work starts with the translations of verses of the Koran and hadith in order to show the importance and place of shooting arrows in Islam. Then, why this work was written is explained and good deeds, honor and reward of shooting arrows, some information on competing in archery, methods of shooting arrows in different seasons, types of bows and arrows, methods of archery training, taking grasp, handling and the importance of holding on to a master before starting the archery training are mentioned.

The author of this work introduces himself as Ebi Sare Muhammed. Stating that he translated the work from a notable pamphlet in Arabic, Ebi Sare Muhammed did not give the name of the work he translated. The author avoided a literal translation; in a way, he rewrote the work in his own sentences. In that point, this work can be considered the first copyrighted work about archery written in Ottoman field.

In this study, opinions have been conveyed on the copies and content of the work called Umdetü'l-Mütenâsilîn after giving brief information about the pamphlets written in Ottoman field. Characteristics of language and orthographic rules and vocabulary have been analyzed, two copies have been comparatively read and turned into a translation writing.

Keywords: Umdetü'l-Mütenâsilîn, arrow pamphlet, archery, arrow, bow.

Giriş

Okçuluk, Türk tarihinde barutun icadına kadar oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Ok ve yay, tarih boyunca Türklerin ayrılmaz parçaları olmuş, okçuluktaki maharetleri okçu millet olarak anılmasına sebep olmuştur. Mete Han'ın Hun Devletini kurduktan sonra "Ok ve yay gerebilen kavimleri birleştirdim, şimdi onlar Hun oldular." şeklindeki ifadesi, Türklerin

hayatında ok ve yayın ne derece önemli olduğunun kanıtıdır. Türklerin okçuluktaki maharetleri, yabancı kaynaklara da konu olmuştur. 8. yüzyılda yaşamış olan Arap gezgin el-Cahiz'in, eserinde, Türklerin at üstündeyken öne, arkaya, sağa ve sola oldukça mahir bir biçimde ok atmalarından bahsetmesi, buna delil gösterilebilir.

Ok ve yay, Türkler için yalnızca savaşlarda kullanılan savaş aletleri olmanın ötesinde, sosyal hayatta da oldukça önemli bir yere sahiptir. Zira Türklerde avlanmak, vazgeçilmez bir eğlence unsurudur. Fakat avlanma geleneği, yalnızca bir eğlence veya macera değil, bir savaş tatbikidir. Çünkü ateşli silahların olmadığı bir dönemde çetin tabiat koşullarına karşı koymak, çeşitli tehlikelerle karşılaşmak, avı kovalamak ve yakalamak büyük bir maharet ve çaba istemektedir. Dolayısıyla ok ve yay yalnızca savaşlarda ortaya çıkan aletler olmanın ötesinde Türk insanının adeta birlikte yaşadığı ve bir uzvu gibi kullanabildiği aletlerdir. Dede Korkut kitabında Salur Kazan'ın sarf ettiği şu sözler, Türk insanının ava bakış açısını gösterir: “Yata yata yanımız ağrıdı, yürüyelim beyler av avlayalım, kuş kuşlayalım, yabani geyik yıkalım, dönelim, yiyelim, içelim, eğlenelim” (Genç, Kılıç, Aksoyak, 2014, s. 265).

Türkler arasında İslamiyet'in yayılmasından sonra okçuluk, İslami bir hüviyete bürünmüştür. Bu duruma İslamiyet'te bulunan cihat anlayışı ve Peygamberin okçuluk ile ilgili hadislerinin etkisi büyüktür. Osmanlı sahasında yazılmış olan okçuluk risalelerinin tamamında bu unsur göze çarpmaktadır. Zira eserlerin giriş kısmında genellikle Enfâl suresinin 17. ve 60. ayetlerinin zikredildiği görülmektedir.¹ Enfâl suresi 17. ayette geçen “Rami” kelimesi, okçuluk risalelerinde ok atmak olarak yorumlanmıştır. Yine Enfâl suresi 60. ayette geçen “kuvvet” kelimesinin “Ok atmak” olduğu sahih hadisle sabittir. Okçuluk risalelerinde gaza faziletinden bahsedilirken Tevbe suresinin 111. ayetinin de zikredildiği görülmektedir.² Okçuluk ile ilgili kırkı aşkın hadis olduğu söylenirse de bunların kaçının sahih kaynaklara dayandığı ayrı bir araştırma konusudur.

Osmanlı sahasında yazılan okçuluk risalelerinin bir kısmı tercüme, bir kısmı ise telif eserlerdir. Tercüme eserlere, çalıştığımız Umdu'tü'l-Mü'tenâsilin ve Tayboga el-Eşrefi el-Yunani'nin Bugyetü'l-Meram-Gayetü'l-Garam isimli eserin, Mahmud bin Mehmed tarafından

¹ (Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allah onları öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı. (Kur'an-ı Kerim, Enfâl 17).

Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın. Onlarla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve bunlardan başka sizin bilmediğiniz fakat Allah'ın bildiği diğer düşmanları korkutursunuz. (Kur'an-ı Kerim, Enfâl 60).

² Şüphesiz ki Allah, mü'minlerden canlarını ve mallarını, onlara (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır. Çünkü onlar, Allah yolunda savaşır, öldürür ve ölürler. (Kur'an-ı Kerim, Tevbe 111).

yapılan “Kavsname” isimli tercümesi örnek gösterilebilir. Telif eserler ise tercüme eserlerden sayıca daha fazladır. Kaynaklarda ilk Türkçe telif eser olarak Hacı Hasan b. Bahtiyar tarafından kaleme alınmış olan Oknâme isimli eser gösterilmektedir. Yine telif eserler arasında Matrakçı Nasuh’un “Tuhfetü’l-Guzat”ı, Firdevsi-i Rumî’nin “Musallahnâme”si, Mustafa Kani Bey’in “Telhis-i Resâilât-ı Rumât”ı, Kâtip Abdullah Efendi’nin “Kavâidü’r-Remy” ve “Tezkiretü’r-Rumât”ı önemli eserler arasında sayılmaktadır. Bunların dışında Gelibolulu Mustafa Ali’nin Kühü’l-Ahbar isimli eserinin; meşhur ok meydanlarını, menzil taşlarını ve meşhur pehlivanları anlatan kısmının müstakil olarak istinsah edildiği görülmektedir. Bu eserler genellikle “Risale-i Kavsiyye der Beyân-ı Zümre-i Tîr-endâzân” ismiyle istinsah edilmiştir. Osmanlı sahası dışında Memluk sahasında yazılmış önemli okçuluk risaleleri de bulunmaktadır.

Okçuluk risaleleri mensur eserlerdir. Fakat bazı eserlerde bazı şiir parçalarına rastlanmaktadır. Okçuluk risaleleri konuyu işleyiş biçimi olarak benzerlik göstermektedir. Bu risaleler genellikle besmele ve hamt ile başlar, akabinde ok atmak ile ilgili ayet ve hadislerle devam etmektedir. Ok atmanın faziletleri, gazanın gerekliliği ve sevabı anlatıldıktan sonra Hz. Âdem’den başlayarak meşhur okçular, ashabın ok talimi, yay tutuş şekilleri, mevsimlere ve atıcının boylarına göre yay çeşitleri, yay ve ok yapımı, okçulukta kullanılan aletler, okçuluk risalelerinde bahsedilen genel konulardır. Bazı eserlerin sonunda İstanbul, Edirne ve Gelibolu’daki ok meydanlarında bulunan menzil rekorları hakkında bilgi verilen kısımlar bulunmaktadır. Bunların dışında yine İstanbul, Edirne ve Gelibolu’da bulunan menzil rekorları hakkında bilgi veren müstakil risaleler de bulunmaktadır. Bunlar genellikle hacim bakımından diğerlerinden ufaktır. İstanbul Atatürk Kitaplığında 799 arşiv numarası ile kayıtlı “Oknâme” isimli eser bu eserlere örnek gösterilebilir. Çalışma konusu olarak seçtiğimiz “Umdetü’l-Mütenâsilîn”, her ne kadar tercüme eser olarak zikredilse de yazarın eseri tercüme ederken kendi fikirlerini de söylemesi ve konuları kendi lisanınca aktarması, eseri telif eser olarak da değerlendirmemize sebep olmaktadır. Ayrıca eserin Osmanlı sahasında okçuluk hakkında tespit edebildiğimiz ilk müstakil eser olması da dikkate değerdir.

Umdetü’l-Mütenâsilîn

Umdetü’l-Mütenâsilîn, Osmanlı sahasında tespit edebildiğimiz tercüme edilmiş ilk müstakil okçuluk risalesidir. Altı bâbdan müteşekkildir. Üç nüshası bilinmektedir. Biri İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Hüsrev Paşa Koleksiyonu’nda 34 Sü-Hü 816 arşiv numarasıyla kayıtlı bir mecmuanın içinde yer almaktadır. Kütüphane kayıtlarında mecmuanın 1-

32 varakları arasında gösterilse de aslında 19a sayfasında bitmektedir. Bu sayfadan sonra Gelibolulu Mustafa Ali'nin Kühü'l-Ahbarından alınmış İstanbul Ok Meydanı'nda menzili bulunan meşhur okçular hakkında bilgi veren kısım yer almaktadır. Bu durum da eserin müstensih nüshası olduğuna dair ihtimali kuvvetlendirmektedir. Eser, harekeli nesih hatla yazılmıştır. İlk sayfa 12, diğer sayfalar 15 satırdan oluşmaktadır. Dış boyutu 275x175 mm, iç boyutu ise 172 x 105 mm'dir. Arapça yazılmış ayet ve hadisler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Ayrıca müellifin isminin altı kırmızı bir çizgiyle çizilmiştir. Bir diğer nüsha ise İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonunda 34 Ae Tarih 911 arşiv numarasıyla, Umdetü'l-Mütenâsilîn: Kavsnâme Ok Risâlesi adıyla müstakil bir eser olarak kayıtlıdır. 24 varaktan oluşmaktadır. Arap - Nesih hatla yazılmıştır. Bazı kısımlarda özensiz bir yazıyla karşılaşılmaktadır. Dış boyutu 206 x 130 mm, iç boyutu ise 111 x 77 mm'dir. Bazı hadislerin üzeri çizilmiştir. Üçüncü nüsha ise, Fransa Ulusal Kütüphanesi, El Yazmaları Bölümü'nde, Turc 164 arşiv kaydı ile kayıtlıdır. Nesih hatla yazılmıştır. Eser 48 varaktan oluşmaktadır. Son varakta metinden bağımsız olarak abdest alma usülleri ve abdest duaları geçmektedir. Eserin ölçüleri 15,5 x 10,5 cm ebatlarındadır. Her sayfada 7 satır bulunmaktadır. Diğer iki nüsha ile karşılaştırıldığında Fransa nüshasında bazı ifadelerin eksik yazıldığı görülmektedir. Mezkûr nüshayı diğer nüshalardan ayıran en temel özellik, eserin sonunda istinsah tarihinin yer almasıdır. Eserin son sayfasında “ târih fi 953 tahriren fi'l ahir” ifadesi geçmektedir. Miladi takvime çevrildiğinde 1546 yılının son aylarına denk gelmektedir. Ayrıca eserin kapağında “sâhibihi mâlikihi dâvud bin abdullah” ifadesi yer almaktadır.

Dil hususiyetleri bakımından üç nüsha arasında derin farklar bulunmamaktadır. Umdetü'l-Mütenâsilîn, besmele ile başlamaktadır. Besmeleden sonra kısa bir hamt ve senadan sonra gazanın fazileti, sevabı ve ecri, Tevbe Suresi 111. ayet ile zikredilmektedir. Bu kısımdan sonra müellif, eserin yazılış sebebine geçmektedir. Müellif, din yolunda gaza kılmaya ceht edenlere, ruhlarını Hak yoluna feda etmek isteyenlere bir yardımının dokunması için eseri cem ettiğini zikretmektedir.

Müellif, eser içinde isminin Ebi Sare Muhammed ibni Şeyh Mustafa olduğunu söylemektedir. Seyyahlık ederken şark ve garp vilayetlerini gezdiğini, yolunun Emir Süleyman b. Bâyezid Han b. Murâd Han zamanında, Osmanlı mülkünde Ankad (Engüri, Ankara) iline düştüğünü zikretmektedir. Ankara'da Pehlivan b. El-Hacı Muhammed b. El-Hacı Beg'e uğradığını, bir süre sohbet ettikten sonra Hacı Beg'in kendisinden “Kavsname” haberini sorması üzerine elinde bulunan Arapça bir eseri kendisine sunduğunu söyler. Hacı Beg'in, eserin

Türkçeye tercüme edilmesini kendisinden rica etmesi üzerine eseri Türkçeye aktarmaya gayret ettiğini yine eserdeki ifadelerden anlamaktayız.

Eserden edindiğimiz bilgiye dayanarak, eserin 1403 ile 1411 yılları arasında yazıldığı kesindir. Zira müellif, Osmanlı mülküne ulaştığında, Emir Süleyman'ın zamanı olduğunu zikretmektedir. Yıldırım Beyazıt'ın oğlu olan Süleyman Çelebi, 1403 yılında hükümdarlığını ilan etmiş, kardeşi Musa Çelebi ile giriştiği taht mücadelesini kaybederek öldürüldüğü 1411 yılına kadar “Emir” sıfatıyla hüküm sürmüştür.

Eserde iki ayet, on iki hadis zikredilmiştir. Yine eserde dokuz adet râvî adı geçmektedir. Bunlar: ‘Ukbe b. ‘Âmir el-Cühenî, Ebu Sa’îd el-Hudrî, Sa’îd b. Zeyd el-Adevî el-Kuraşî, Sa’îd b. Ebî Vakkas, Cündeb b. Ömer, Amr b. el-Ekva’ el-Cühenî, Ebû Hureyre, Mücahid, Ebû İshak Dimâvendî’dir.

Nisbelere elif-lam takısı koymaması, terkiplerde daha ziyade Farsça kaidelere uyması ve özel isimlerin yazımında Farsça kaidelere daha çok riayet etmesi, metinde geçen okçuların okuması gereken duanın Farsça tertip edilmesi, müellifin Arapçadan ziyade Farsçaya daha yatkın olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Eser okunaklı bir yazıyla yazılmıştır. Özellikle Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Hüsrev Paşa Koleksiyonu’nda bulunan nüsha, diğerlerine göre hem harekeli olması, hem de daha tertipli yazılması bakımından daha okunaklıdır. Fakat bu nüshada birkaç yerde bazı cümleler unutulmuş, çalışmamızda, unutilan bu cümleler diğer iki nüshadan faydalanılarak tamamlanmıştır. Üç nüsha karşılaştırmalı bir şekilde okunarak tam metin ortaya konulmuştur.

Eserde konu “faslun” ifadesiyle birbirinden ayrılmaktadır. Her bölümde farklı bir konu işlenmiştir. Umdetü’l-Mütenâsilîn’in hamt, sena ve peygambere övgüden sonra içerdiği konular, fasıllara göre şu şekildedir:

1. Fasl-ı Evvel

Bu fasıl, “Ok atmaklığın şerefi ve sevabı ve ecrini söyleyelüm.” ifadesiyle başlamaktadır. Bu fasılda ok atmanın sevabı ve gerekliliği üzerinde durulmuştur. Tevbe suresi 111. ayet ve Enfal suresi 60. ayet, bu fasılda zikredilmektedir. Ayrıca yine ok atmanın sevabı ve gerekliliği üzerine hadisler zikredilmiştir. Burada zikredilen hadisler, diğer kavsnâme tarzı yazılmış eserlerde zikredilenlerle aynıdır.

2. Ok Koşmaklık Üzerine

Bu kısım, “Ok koşmaklık üzerine gelen haberleri ve dahi şartların ve sûretlerin ve ahvâllerin üzerine gelen haberleri söylenür.” ifadesiyle başlamaktadır. Herhangi bir başlık ya da “faslun” ifadesi olmasa da başka bir konuya geçtiği için bölümler arasında sayılmasını uygun gördük. Zira zikrettiğimiz ifade de konunun değiştiğini gösterir. Bu kısımda ok yarışlarının caiz olduğuna dair hadisler zikredilmektedir. Bunun akabinde ok yarışmanın kuralları, hangi hâllerde caiz olup, hangi hâllerde olmadığı belirtilmiştir. Mevsimlere göre hangi okun kullanılacağına ve dört çeşit kabzanın olduğuna dair bilgiler verilmiştir. Ayrıca kabza tutma usulleri ve kişilerin boylarına göre hangi kabzaların tercih edilebileceği bu bölümde zikredilmiştir. Yine bu bölümde Cebrail aleyhisselamın, Hz. Peygambere ok taliminin nasıl yapılacağını anlattığına dair bir kısım yer almaktadır.

3. İdman Etmenin Çeşitleri ve Birinci Çile

Bu fasıl, “İdmân itmekligün nev'in söyler.” ifadesiyle başlar. Ok talimi yapmak isteyenlerin nasıl idmana çıkacağına dair bilgiler verilmiştir. İdmanın üç aşamadan müteşekkil olduğu belirtilmiştir. Bu bölümde birinci çile anlatılmaktadır. İdman sahasının düzenlenmesi, idmanda kullanılacak yayların ve okların özellikleri ve hangi sıralarda kullanılacakları belirtilmiştir. Atıcılığa heveslenenin çileye girdiğinde uyması gereken kurallar da ayrıca belirtilmiştir. Bu bölümde idmana niyet edilirken yapılacak dua da bulunmaktadır. İdman erkânına uymayanın da atıcılığının kabul edilmeyeceği yine bu bölümde zikredilmiştir.

4. İkinci Çile

Bu kısımda ise kırk günlük birinci çile tamamlandıktan sonra atıcılığa heves edenin girmesi gerektiği ikinci çilenin özelliklerinden bahsedilmiştir. İkinci çilede kullanılması gereken yay ve okların özellikleri ve hangi sırayla kullanılması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca atıcılığa heves edenin çile boyunca ağaç, taş vesaire herhangi bir şey atmak için kolunu kullanmaması, yenlerinden kollarını dışarı çıkarmaması ve kolları üzerine yatmaması gerektiği belirtilmiştir. Yine bu kısımda ikinci çile tamamlandığında orta parmağının öküz boynuzu gibi olması gerektiği zikredilmiştir.

5. Üçüncü Çile ve Çileler Tamam Olduğunda Yapılması Gerekenler

Bu kısım ise kırk gün boyunca süren üçüncü çilede kullanılacak yay ve okun özelliğinin belirtilmesi ile başlar. Çileler tamam olduğunda ise atıcılığa heves edenin artık uzağa atmaya

niyet edebileceği belirtilmiştir. Uzağa atmaya niyet eden atıcının hangi tür yay kullanacağı ve özellikleri ayrıntılarıyla zikredilmiştir. Yine uzağa atmaya niyet edildiğinde ok atılacak günün nasıl olacağı ve atıcının ok atarken yöneleceği yönler ve atış gerçekleşikten sonra nasıl menzil belirleneceği de ayrıntılarıyla anlatılmıştır. Atış teknikleri (küşad verme) ve atışın hangi hâllerde kabul edilmeyeceği de bu bölümde zikredilmiş, yirmi dört atış tekniğinin olduğu söylendikten sonra bu teknikler kısaca anlatılmıştır. Ok çeşitleri de bu bölüme konu olmuştur. Hangi okların hangi amaçlarca kullanılabilmesi bu bölümde belirtilmiştir. Yine bu bölümde ardı ardına on iki bin ok atmak dileyenin yapması gerekenlerden bahsedilmiştir. Herhangi bir yerde bulunan okçu tekkesine atıcının nasıl gireceği, adap ve kaideler ayrıntılarıyla anlatılmıştır. Nihayetinde kişiye oktan ve yaydan başka yar ve yoldaş gerekmediği zikredilmiştir.

6. Edeb Bâbı

Bu bölümde yay sunmanın adap ve kaideleri anlatılmıştır. Bir melike veya okçu üstatlara hangi şekilde yay sunulacağı ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Bunun dışında bir mecliste bir atıcıyı dava eden kişiye yayın nasıl sunulacağı ve davacının sunulan yayı nasıl alması gerektiği zikredilmiştir. Nihayetinde bir mürşide hizmet etmenin gerekliliği ve üstatsız herhangi bir işe niyet edilemeyeceği üzerinde durulmuştur.

Eser bu bâb ile sona ermektedir. Müellif ayrıca varsa hatalarından ve eksiklerinden dolayı ayıplanmamasını isteyerek eseri sonlandırmıştır. Fransa nüshasında eser bittikten sonra abdest alma usülleri ve abdest alma dularını içeren bir varaklık bir kısım daha bulunmaktadır. Fakat bu kısmın esere dâhil olmadığı ve müstensih tercihiyle eklendiği düşünülerek mezkûr kısım, çalışmamıza dâhil edilmedi.

Umdetü'l-Mütenâsilîn'in Dil ve İmlâ Özellikleri

Dil Özellikleri

Umdetü'l-Mütenâsilîn'in dil özelliklerine bakarak eserin, Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazıldığını söylemek mümkündür. Ses özellikleri bakımından, çalıştığımız her üç nüshanın da müstensih nüsha olmasına rağmen esere Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerinin hâkim olduğu görülmektedir.

Türkçenin tarihi seyri içinde özellikle kelimenin ilk hecesinde görülen $i > e$ ve $e > i$ değişimleri bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı eserde bile farklı yazım şekilleri görebilmemiz, “e” ile “i” arasında telaffuz edilen bir sesin varlığına işaret edebilmektedir.

Çalıştığımız eserin her üç nüshasında aynı kelimelerin farklı şekillerde yazıldığını görmekteyiz. Bazen yalnızca harekeyle gösterilen “e” ve “i” ünlüsü, bazı durumlarda ise “ى” işaretiyle gösterilmiştir. Metinde karşılaştığımız ve kapalı e ile yazılan bazı kelimeler şunlardır:

يِيرْلَرْدَه:	yirlerde 4a/15	يِرْدَه:	yerde 10a/4	يِيرَه:	yire 10b/6
ايرشْدُك:	irişdük 4b/9	اَنْدَى:	etdi 11b/6	اَنْدَى:	endi 11b/7
اِئْتَمَكْدَه:	itmekde 11b/9	اِئْسَه لُر:	itseler 13a/4	نَيْه:	neye 4b/10
يِيكْلَه:	yigle 7b/14	يِيئْرَسَه:	yiterse 8b/4	يِتْدُكْنَجَه:	yetdügince 3b/13
اِى:	iy 4a/14	اِى:	ey 9b/6	اِئْتَمِيَه:	itmeye 16b/8

Eski Türkçeden beri i / e ya da e > i biçimindeki ikili gelişmeler kullanılmamıştır. Bu sebepten dolayı kapalı e mevzusu V. THOMSEN'den başlayarak birçok araştırmacıyı meşgul etmiştir. Fakat Türkçe'nin bütünü içinde her iki yöndeki değişime ortak olabilecek asli bir kapalı e'nin varlığı konusu henüz kesin bir sonuca bağlanabilmiş değildir (Korkmaz, 1995, s. 484).

Elimizde bulunan üç nüshanın da müstensih nüshası olması, özellikle bazı eklerin yazımında farklılıklara yol açmıştır. Fakat bu durum, eserin Eski Anadolu Türkçesi'nin kullanıldığı dönemde yazılmış olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Misal olarak bildirme ekinin daima –dUr olması gerekirken, eserde düz ünlülü şekliyle de kullanıldığı görülmektedir.

Ekin yuvarlak ünlüyle kullanımları: *atmağdur 4a/3, vâcibdür 4a/14, gerekdür 5a/10, ni' metdür 5b/12, helâldür 6a/10, cā' izdür 6b/3, atıcudur 6b/14, rivâyetdür 7a/1, sünnetdür 7b/4, haşmıdur 7b/14, gūş-keşdür 8a/1, çekicidür 8a/1, vardur 8a/3, aydur 9a/2, gibidür 10b/15, şıfatdur 11a/2, cengbâzdur 11a/6, türkidür 11a/7, behrâmdur 11a/11, şem'-i endâmdur 12a/13, boyludur 12b/12, şutamdur 14b/15, yedidür 16a/13, kırağdur 16b/6, 'ilimdür 18a/7, 'âmîrlerdür 18b/1*

Ek, iki kelimedede hem düz, hem yuvarlak ünlü ile kullanılmıştır. Bunlar: *atmağdur 4a/3, atmağdır 4a/9, vardur 8a/3, vardır 6a/11*

Yine birinci tekil şahıs iyelik eki daima yuvarlak ünlü ile kullanılması gerekirken, bazı kelimelerde düz ünlülü kullanımları görülmektedir.

Ekin düz ünlüyle kullanımı: *aşhâbım 4a/14, şatımda 5a/15, şarındaşım 10b/7*

Birinci tekil şahıs iyelik ekinin farklı yazılışları olmasının yanında metinde ikinci tekil ve çoğul şahıs iyelik eklerinde bir tutarlılık görülmektedir. Bu ekler, eserin yazıldığı dönemin kurallarına uygun olarak daima yuvarlak ünlü ile yazılmıştır: *gücünüz 3b/13, peygamberinüz 4a/15, üzerinüz 6b/12, dükeliñüz 6b/15, ümmetinüz 9b/8, oquñuzu 11a/14*

İlgi hâli eki, Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılan metinlerde daima yuvarlak ünlülü yazılırken, metnimizde bu ekin yazılışında dar ünlünün de tercih edildiği görülmektedir: *habibiñ 2b/1, maḥlūḳatıñ 8b/6, faşlıñ 9a/10, ağacıñ 9a/14, yeriñ 10a/9*

Kimi durumlarda ise aynı kelimeye eklenen ilgi hâli ekinin, hem düz hem yuvarlak ünlülü kullanımları da mevcuttur: *anıñla 4a/15, anuñla 10b/14, yayıñ 8a/13, yayuñ 13a/9, tıtmağıñ 10a/11, tıtmağıñ 12b/15*

Görülen geçmiş zaman ekinin, Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde, yalnızca 3. tekil şahıslarda düz ünlü ile kullanılması beklenir. Fakat çalıştığımız metinde üç yerde 1. ve 2. tekil şahıs ve 2. çoğul şahıs kullanımlarında düz ünlünün tercih edildiği görülmektedir. Ayrıca 1. çoğul şahıs çekiminde de bir yerde düz ünlülü kullanım mevcuttur: *uğradım 3a/3, yummadıñ 10b/12, öğrediñ 12a/8, çıkdık 4b/3*

Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılan eserlerde –dUK sıfat-fiil ekinin ünlüsü daima yuvarlaktır. Metnimizde bir yerde düz ünlülü kullanım tespit edilmiştir: *itdiği 4a/9*

Metnin tamamında, birkaç örneğin dışında Eski Anadolu Türkçesine has yuvarlaklaşma temayülü gözlenmektedir. Bu durum, eserin genelinde düzlük - yuvarlaklık uyumunun olmayışına da sebep olmuştur: *dilerüz 3a/9, sevgülüdür 5a/15, yalıñuz 8a/5, ilerü girü 8a/9, artuḳ 8b/1, kendü 10b/3, idüp 18b/4*

Patlayıcı k sesinin sızıcılaşarak ħ olması hadisesi, Erken Azeri Türkçesi için karakteristik olmasına rağmen zaman zaman Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılmış metinlerde de görülmektedir. Metnimizde de bu durumun bir örneğine rastlanmaktadır: *yohsa 12b/4*

Çalıştığımız metinde kullanılan eklerin çoğunlukla dönemin yazılışına uygun olduğu, zaman zaman eldeki nüshaların müstensih nüshası olmalarından dolayı dönemin kuralları

dışında örneklere de rastlandığı ve hatta ikili kullanımların da olduğu fakat bu tip kullanımların sayıca az olduğu görülmektedir. Bu durumun sebebi, daha evvel belirttiğimiz gibi elimizdeki nüshaların müstensih nüshası olmasından veya müstensihlerin bu konudaki bilgisizliklerinden ya da istinsah edilen tarihteki dil bilgisi kurallarının tesirinden olabilir.

İmla Özellikleri

Çalıştığımız metinde hem Uygur hem de Arap-Fars imla geleneklerinin kullanıldığı görülmektedir. Müstensihlerin imla kuralları hususunda hassasiyet göstermedikleri de belirtilmelidir. Özellikle ünlüler kimi zaman hareke ile kimi zaman da elif, vav, ye harfleriyle gösterilmiştir. Hem hareke kullanılıp hem de elif, vav, ye harflerinin yazıldığı da görülmektedir. Aynı kelimenin birden farklı yazımıyla da karşılaşılabilir.

Uygur imlasına göre ünlüler; elif, vav, ye harfleriyle gösterilmelidir. Bunun örnekleri metnimizde şu şekildedir:

كوردوك: gördük 6b/5	ديدى: didi 3b/15	ايدوب: idüp 4b/3
اولسون: olsun 7a/13	دورلو: dürlü 14b/11	بوينوز: boynuz 15b/4
اوزاق: uzak 15b/8	طوتقال: tütqal 15b/10	طوتوب: tütup 18b/7

Uygur imlasına göre, Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılmış metinlerde bazen kalın sıradan kelimelerde “sin” harfinin kullanıldığı görülmektedir. Metnimizde bu durumun yalnız bir örneği bulunmaktadır.

اولسون: olsun 7a/13

Uygur imlasına göre, ç ve p ünsüzlerinin “cim” ve “be” harfleriyle yazıldığı da Eski Anadolu Türkçesi dönemi metinlerinde görülmektedir. Metnimizde “iç” kelimesi yazılırken büyük çoğunlukta “cim” harfinin tercih edildiği görülmektedir. “Parmak” kelimesinin yazımında da genellikle “be” harfi tercih edilmiştir.

بَرْمَقْلَرى: barmaqları 10b/13	ايچ: iç 10a/7	ايچنده: içinde 2b/10
---------------------------------	---------------	----------------------

Çalıştığımız metinde bazı kelimelerde Arap-Fars imlasına da uyulduğu görülmektedir. Arap-Fars imlasına göre bazı kelimelerde ünlüler gösterilmemiş, yalnızca hareke ile yetinilmiştir.

اتچليغنى: atıcılığını 16b/8	اِئْمَكْلِكْ: itmekligün 13a/8	يِكْرَمى: yigirmi 8b/2
-----------------------------	--------------------------------	------------------------

Metnimizde, Arap-Fars imla geleneğine uygun olarak ñ ünsüzü için tek başına “kef” harfi tercih edilmiştir.

بيك: biñ 17b/3

يَا: yaña 17a/14

صُكْرَه: şoñra 16a/2

Söz Varlığı

Çalıştığımız metinde toplam 4765 kelime kullanılmıştır. 892 madde başı kelime bulunmaktadır. Bu kelimelerden 419 tanesi Türkçe, 372 tanesi Arapça, 99 tanesi Farsça, 1 tanesi Ermenice ve 1 tanesi de Yunancadır. Madde başı kelimeler sayılırken özel isimler dikkate alınmamıştır. Ayrıca metnimizde 53 adet okçuluk terimi bulunmaktadır. Yine metnimizde ağızlarda varlığını sürdüren “pahıllık, yultar, bürük, şinik” gibi kelimeler de bulunmaktadır. Eski Türkçe döneminde kullanıldığı gibi varlığını devam ettiren “uçmak, kut, issi” gibi kelimeler de tespit edilmiştir.

Metin Neşrinde Kullanılan Yöntem

Harekeli metindeki imlaya sadık kalınmıştır. Özellikle Süleymaniye Kütüphanesinde 34 sü-hü 816 arşiv numarasıyla bulunan nüshanın neredeyse tamamının harekeyle yazılması sebebiyle kelimelerin yazılışlarında bu nüsha daha çok dikkate alınmıştır.

Nüşhalardan birinde bulunup diğerinde bulunmayan veya tamir gören ifadeler köşeli ayraç içine [...] alınmıştır.

Metinde geçen ayet, hadis ve dua mahiyetindeki Arapça ifadeler Arap harfleriyle yazılmıştır. Ayet ve hadislerin kaynakları dipnot olarak verilmiş, kaynağı tespit edilemeyen bir hadis ise dipnotta belirtilmiştir. Metnin 14. varlığında geçen, okçuların okuması gereken Farsça duanın Türkçe manası, dipnotta verilmiştir.

Metnin çevriyazıya aktarılması sırasında, aynı kelimelerin yazılışında görülen “i” ve “e” ünlülerinin yazılışı, metindeki hâli dikkate alınarak metinde yazıldığı şekliyle aktarılmıştır.

Çevriyazıya aktarım sırasında yaygın olarak kullanılan transkripsiyon harfleri kullanılmıştır.

Metin**2a****[hazā kitāb-ı kav̄s-nāme]**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (1) الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ تَوَصَّلَى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَإِلَيْهِ وَصَحْبِهِ (2) أَجْمَعِينَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ³

(3) hezārān her-bār şükr ve minnet (4) ol ‘azīmü cabbāruñ ‘azametine kim cihādı ya‘nī ğazā itmekligi muḥammed muştafā (5) nuñ ol rasūl-i müctebānuñ ol nebi-yi mühtedānuñ ol imām-ı müḥtedānuñ (6) üzerine farz kıldı [islāmu dīn yolında mü’minler nefislerini (7) ve mällarını fedā kılduklarını kendü ‘azametine farz kıldı] şöyle kim (8) ḳurān-ı ‘azīm ve kelāmu ḳadīm içinde yād kıldı (9) قَوْلُهُ تَعَالَى (10) إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ أَنفُسَهُمْ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَ أَمْوَالَهُمْ بِأَن لَهُمْ لُجْنَةً⁴ dūrüstī ḥaḳḳ te‘ālā celle celālühü şatun aldı ol mü’minlerden (11) nefislerin kim kendünün ‘azameti yolına ḳurbān kıldılar ve ol mü’minlerün (12) mälların kim kendünün rızāsına şarf itmişlerdir yerine bedel uçmağın **2b** (1) virdi daḥi bī-ḥaddü taḥiyyāt [bī-‘addi şalāvāt] ol ḥabībiñ üzerine (2) olsun kim şāhibü’z-zari‘ vel mağfiri vellevāi vel menberi ḥātemü’-r (3) rusuli ve hādī assümbüli muḥammede’r-rasūlullah şallāllahu ‘aleyhi (4) vesellem daḥi allāhu te‘ālānuñ ḥoşnūdlığı irişsün āline (5) ve aşḥābına ve etbā’ına ve ḥaddü ümmetine ve eḥibbā’ına amma ba‘deh (6) şöyle ma‘lūm ola ki dīn yolında ğazā kılmāğa ceḥd idenlere (7) ve daḥi rūḥ-ı revānların ḥaḳḳ te‘ālānuñ yolına ḳurbān kılmāğa ‘ahd (8) idenlere kim bu risālenün cem‘ olmağın sebebi işbu nev‘ ile (9) oldu ki biz ez‘af ‘ibād kim ebī sāre muḥammed ibn-i şeyḫ muştafāya (10) es-seyr ‘afī allāhu ‘anhu ve ‘an cemī‘ü’l-müslimīn ‘ālem içinde seyyāḥlık (11) kılarken şarkı ve ğarbı [geşt] idüb rasūl ḥazretinün (12) ḥaberlerin ‘aşıklarınun sem‘ine irişdürürken seyrimüz rūm (13) velāyetinde āli ‘oşmān iḳliminde emīr süleymān bin bāyezīd ḥan bin (14) murād ḥan zamānında ḥalledāllahu milkehü ve şeyyed erkānehü (15) anḳad şehrine yetişdi kim aña ‘āmm luğatinde ma‘rūf meşḥūr **3a** (1) engürī de eydürler ol mübārek milkün içinde bir dil-rübā ve dil-i (2) ğarīb bir ğırra ve ‘ādet hüneri birle cem‘ olurlar ḥazretine ğarīb

³ Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla. Âlemlerin Rabbi olan Allah’a hamd olsun. Allahım, önderimiz Muhammed’e, onun ailesine, evladına ve ashabına ve tüm peygamberlere salat u selam eyle.

⁴ Şüphesiz ki Allah, mü’minlerden canlarını ve mallarını, onlara (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır. Tevbe Sûresi 111. ayet.

(3) qarındaşa uğradım ki pehlevān bin el-ḥācī muḥammed bin el ḥācī beg dāme (4) ‘ömrehu ve zāde ḳuvvetehu bilesince bir niçe ülfet ve şoḥbet itdik ol (5) ‘azīz qarındaşımız bu za‘īf du‘ācīdan ḳavsnāme haberinden (6) nesne şordı meger kim ol dem elimüzde bir nüşa-i muḥtaşar (7) illā ‘izzetin bilenler ḳatında mu‘teber var idi anı ḥazretlerine ‘arz (8) itdüm ol maḥdüm-ı mükerrerem ol şāḥib-i şanā‘at-ı mu‘azzam kendü (9) keremlerinden istid‘ā itdiler dilerüz kim bu ḳavsnāmeyi ‘arab (10) dilinden türki diline tercüme ḳılasın tā ki bu şan‘ata heves (11) idenler ve ‘aşḳ getürenler bu risāleyi oḳıyalar içinden fā‘ide duyalar (12) işledükleri işe hevesleri ve raḡbetleri artuḳ ola siz (13) daḫi şevāb içinde olası biz daḫi ecrü cezīl ḥāşıl ḳılavuz (14) didi pes bu kemīneler kemīnesi daḫi ol sözi ḳabül ḳıldum (15) bunca gün [ictihād] itdüm dürüşdüm ol ḡazīler ki islām **3b** (1) dīni yolında dürüşmişler aḫvāllerinden [ef‘āllerinden ihmāllerinden ve a‘māllerinden] bir nice bāb bu risāle (2) içinde yād ḳıldum elden geldügince vüsi‘ tāḳat olduḡınca (3) adını ‘umdetü’l-mütenāşilīn ḳodum pes ḫaḳḳ subḥānehu ve te‘ālānuḥ (4) ‘azametinden dilegimiz oldur kim ‘avnini ve ‘ināyetini yoldaş ide (5) bu nüşa-i ḡarībūn içindeki haberleri oḳuyanlaruḥ oḳudukların (6) tutanlaruḥ gönüllerin aydın ḳıla cihād itmekligi heveslerin (7) artura ḳutların ve nuşretlerin ve fırsatların ziyāde ḳıla bi-mennihi (8) faşl-ı evvel oḳ atmaḳlıḡınuḥ şerefü ve şevābı ve ecrini söyleyelüm (9) ḫaḳḳ te‘ālā ‘azameti birle kelām-ı ḳadīm ve ḳurān-ı ‘azīm içinde ḡazīler (10) için rasūl ḫazretine emir eyledi kim وَأَعْدُوهُمْ⁵ (11) قَوْلُهُ تَعَالَى مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ (12) وَعَدُوَّكُمْ ya‘nī ḫaḳḳ te‘ālā eydür ki yā muḥammed öğrediñüz ḡazīlere (13) ki gücünüz yetdügince ḳuvvetden [ya‘nī remyiden] daḫi at hünerinden tā ki ol (14) öğrendükleri birle benim düşmenlerimden daḫi kendü düşmanlarından (15) daḫi kim kāfirlerden intiḳām alalar didi ‘uḳbe bin ‘āmir **4a** (1) el-cühenī eydür ben rasūl ḫazretinden işitdüm ki peygamber ‘aleyhi’s- (2) selām eydür ḫaḳḳ te‘ālā ‘azameti birle ḳurān içinde ḳuvvet diyü (3) añduḡı oḳ atmaḳdur ol ḫadīş kim rasūl ḫazreti bu emir (4) üzerine buyurdu işbudur ki nice ḫadīş vārid oldu (5) ḫazret-i rasūldan ‘uḳbe bin ‘āmir el-cühenī rivāyet ider

⁵ (Ey iman edenler!) O düşmanlara karşı gücünüz yettiḡi kadar (her türlü) kuvvetten ve baḡlı (besili) atlardan hazırlayın ki onunla Allah’ın düşmanı sizin düşmanınız ve onlardan başka sizin bilmediḡiniz, Allah’ın bildiḡi diḡer (düşman) kimseleri korkutasınız. Enfal Suresi 60. Ayet.

zîrâ fâ (6) رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ فِي الرَّمِيِّ أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ فِي الرَّمِيِّ⁶ hâkık te'âlâ buyurmuşdur ki (8) وَأَعِدُّو لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ⁷ (9) tekrâr itdigi kuvvet oğ atmağdır didi şadağa rasûlullâhi ve (10) şadağa habîbullâh yine rasûl hâzreti meşâbîhde buyurur (11) ki ebu sa'îd huğrî rivâyet ider rasûl hâzretinden işiddüm (12) صَلَوَاتُ اللَّهِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ

ya' nî ol cihân fâhri (14) buyurur kim iy aşhâbım vâcibdür üzeriñüze oğ atmağlığı öğrenmek (15) peygamberiñüz dükeli yirlerde nuşreti anıñla buldı didi yine **4b** (1) sa'îd bin zeyd 'adevî⁹ eydür rağiyallâhu 'anhu hâlid bin zeyd (2) ile ikimüz oğ atmağa çığduğ ibn-i 'âmir bizüm haberimüzi işitmiş (3) katımuza geldi bile hem-râh olub oğ atmağa çığdığ (4) her-bâr bizüm eksigümüzi öğredürdi zîrâ 'arab içinde (5) bu 'uğbe oğ atmağlığıla geldi beni menzilümden aldı hâlid (6) bin zeyd evine varduğ eytdük yâ hâlid gel yine oğ atmağa gidelüm (7) didük hâlid eytdi ki siz varuñ hōş ben daği ardiñuzdan (8) irişirüm didi sa'îd bin zeyd eydür biz 'uğbe ile oğ meydânına (9) irişdük bir zamân oğ atduğ andan geldi hâlid bin zeyde (10) 'uğbe eytdi yâ hâlid neye eglendüñ didi hâlid eytdi (11) bir mühimm işüm var idi anı bitürdüm daği geldüm didi 'uğbe (12) eytdi yâ hâlid ne kadar mühimm işüñ ola her kaçan kim oğ atmağa (13) da'vet itseler ol işi terk idüb oğ atmağa gidesin (14) didi zîrâ kim bir gün rasûl hâzretinden oğnuñ kadri üzre (15) bir 'azîm hadîş işidüb dururam anı saña söyleyeyim **5a** (1) didi hâlid eytdi buyur yâ şâhâbe-i rasûlullâh didi ben (2) daği anı işidüb bir fâ'ide hâşıl ideyim didi 'uğbe (3) eytdi yâ hâlid ben hâzret-i rasûldan işitdüm eydür (4) إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ السَّهْمَ الْوَاحِدَ ثَلَاثَةَ لُجْنَةٍ صَانِعُهُ

⁶ “Dikkat! Kuvvet atıcılıktır. Dîkkat kuvvet atıcılıktır. Dikkat kuvvet atıcılıktır.” Sahih-i Muslim, Kitabu'l-İmare, B.52, Hds. 167. Sunen-i İbn Mâce, Kitabu'l-Cihad, B.19, Hds.2813. Sunen-i Ebu Davud, Kitabu'l-Cihad, B.23, Hds.2514. Sunen-i Tirmizî, Kitabu Tefsiru'l Kur'ân, B.9, Hds.3277.

⁷ Enfal Sûresi 60. Ayet.

⁸ Bu lafızlarla hadise rastlanamamıştır: “Size (ok) atıcılığı(nı) tavsiye ederim. Birçok yerde Nebinize onunla yardım olunmuştur.” Metinde geçtiği şeklin dışında: “Size (ok) atıcılığı(nı) tavsiye ederim. Sizin oyunlarınızın en hayırlı olanı budur.” lafızıyla Taberânî'nin Mu'cemu'l-Evsat'ında benzer bir rivâyet sahâbeden Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın Hz. Peygamber'den nakli şeklinde yer almaktadır. “عليكم بالرّمي فإنه خير لعبيكم” Taberânî, Mu'cemu'l-Evsat, Dâru'l-Harameyn, Kahire, Hicri 1415, II, s.304, No: 2049

⁹ Metinde sahâbenin ismi “sa'd bin ebî zeyd 'unûvî” şeklinde ifade edilmektedir. Fakat ismin metindeki yazımı yanlış olduğu için doğru yazımı tercih edilmiştir.

لَحَسَنَتْ فِي (5) صَنَعَتِهِ الْخَيْرُ وَ رَامِيهِ وَمَنْبِيهِ صَدَقَ رَسُولُ اللَّهِ وَ قَالَ (6) رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِرْمُوا وَ أَرْكَبُوا وَ تَرَكَبُوا¹⁰

muştafâ ‘aleyhi efdalü’s-selâm (9) evvelki hadîş-i şerîfinde buyurur bir ok atmak sebebinden üç (10) kişi uçmağa girse gerekdür evvel düzücisi şan‘atında (11) hüner göstere tâ kim atan kişi atmağından incinmeye ikinci atıcısı kim (12) atduğında hüner-bend ola ya‘nî uz ata üçüncü öğredicisi kim (13) üstâzdan gördüğünü paħıllık itmeye bildüğünü öğrede didi (14) ve daħi ikinci hadîş oldur kim atuñ oķı ve binüñ ata niyyet-i ğazâ (15) içün illâ bilüñüz ki benüm kıatımda oķ atmak ata binmekden sevgülüdür **5b** (1) didi yine sa‘d bin ebî vaķķâş zühri rağiyallâhu ‘anhü eydür (2) bir gün rasül ħazretinden işitdüm uħud ğazâsından dönicek (3) buyurdu kim قَلَّ النَّبِيُّ عَلَيْهِ

ya‘nî ol (5) أَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَ أَكْمَلُ النَّحِيَّاتِ (4) مَنْ تَعَلَّمَ الرَّمْيَ وَ تَرَكَهُ فَقَدْ عَصَى صَدَقَ رَسُولُ اللَّهِ¹¹ server-i dü

cihân eydür her kişi kim oķ atmaķlıđı öğrenüb (6) yine terk eylese ħaķķ te‘âlâ kıatında ‘aşîlerden yazılır (7) yine cüdeb bin ‘ömer rağiyallâhu ‘anhu eydür rasül ħazretinden (8) işitdüm buyurdu

ya‘nî قَالَ صَلَّاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ تَرَكَ (9) الرِّيَامَةَ بَعْدَمَا عَلِمَهُ رَغْبَةً عَنْهُ فَإِنَّهَا نِعْمَةٌ قَدْ تَرَكَهَا صَدَقَ (10) رَسُولُ اللَّهِ¹²

şefî‘-i maħlûķât muħammed mußtafâ eydür her kişi ki (11) oķ atmaķlıđı terk itse öğrendükden sonra kıaşdıla (12) bilsün ki ol bir ni‘metdür ki ol kimse ol ni‘meti elinden çıkarur ki (13) anuñ gibi ni‘met dünyâda eline girmese gerekdür didi yine (14) ‘amr bin el-ekvâ‘ rağiyallâhu ‘anhu eydür bir gün ħazret-i (15) rasül ‘aleyhi’s-selâmdan işitdüm ki **6a** (1) مِنْ لَحَدِّ قَالِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

¹⁰“Allah Teâlâ bir ok sebebiyle üç kimseyi cennete koyar: Hayır ve sevap umarak o oku yapan sanatkârı, bu oku Allah yolunda atanı, oku atana yardımcı olanı. Atıcılık ve binicilik öğreniniz. Atıcılık öğrenmeniz binicilik öğrenmenizden bana göre daha sevimsidir.” Ebû Dâvûd, Cihâd 23. Tirmizî, Fezâilü’l-cihâd 11. Nesâî, Hayl 8.

¹¹“Kim atıcılığı öğrenip de sonra onu terk ederse bizden değildir ya da muħakkak isyan etmiştir.” Müslim, İmâre 169.

¹²“Kim kendisine atıcılık öğretildikten sonra ondan yüz çevirirse, Allah’ın kendisine ihsan ettiği nimete karşı şükürünü terketmiş veya küfrân-ı nimet etmiş olur.” Ebû Dâvûd, Cihâd 23. Tirmizî, Fezâilü’l-cihâd 11. Nesâî, Hayl 8.

الله عَنْهُ الْفَقْرُ¹³ buyurdı şadağa (2) rasûlullâhi ya' nî ol rasûl hâzreti eydür her kişi ki

عَنْهُ الْفَقْرُ¹³

ğazâ niyyetine bir (3) yay alsa evinde şaklaşa haqq subhânehü ve te'âlâ ol kişinüñ (4) evinden yoqsulluğu def' ide didi ve hadîşde vârid olupdur ki (5) hâzret-i rasûl eydür oyunlarda üç nesnenüñ oyunu helâldür (6) birisi oldur ki bir gâzî ğazâ niyyetine bir at ögrede yine evinde (7) yügrüğe қоşa yir kılındura ikinci oyun oldur ki oқ atıcılar (8) birbirile oқ қоşalar yâ nişân atalar ğazâ niyyetine kâfire urmağ (9) қаşdına üçüncü oyun oldur ki iki helâl biri birile evinde (10) güleşeler bunlar cemî'si helâldür ve daği rasûl hâzretinden (11) bu oқ atmağ haqqında çok hadîş-i şerîf vardır dükeli cem' (12) olub bu risâlede şerğ itmek olmaz her bir 'anberden bir avuç (13) çâşinî gösterelüm her bir haberden bir nice aqvâl söyleyelüm ki (14) hayru'l-kelâmi mâ kalle ve delle dimişler ya' nî sözün hayırlısı oldur (15) ki az ola ve çok nesneye delîl ola oқ қоşmağlık üzerine **6b** (1) gelen haberleri ve daği şartların ve şüretlerin ve aqvâllerin (2) üzerine gelen haberleri söylenür ammâ biliñüz kim oқ қоşmağlık (3) cā'izdür şöyle kim ebü hureyre rağiyallâhu 'anhu rivâyet ider (4) eydür kim bir gün rasûl hâzreti beni aldı gitdi medîneden (5) taşra çığduğ gördük bir bölük aşğâbı tururlar oқ (6) atarlar 'amr bin el-ekvâ' rağiyallâhu 'anhu ortalarında rasûl hâzretinüñ (7) mübârek cemâlini gördiler qarşu geldiler rasûl hâzreti bunlara (8) buyurdı ki يا رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْكَ كَيْفَ رَمِيْتُ اَنْتَ مَعِيَ يا' nî ol seyyid-i kâ'inât (9) buyurur atun oқı ben 'amr bin ekvâ' a yardım ideyim didi döndiler (10) aşğâb eytdiler يَا رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْكَ كَيْفَ رَمِيْتُ اَنْتَ مَعِيَ (11) didiler ya' nî iy teñri rasûli haqq (12) te'âlânun rahmeti sizün üzeriñüze olsun biz nice oқ (13) atalum çünkü siz 'amr bin el-ekvâ' a yardım kılırsız didiler hem (14) ol bir atıcıdur didiler döndi rasûl hâzreti tebessüm idüb (15) eydür يا' nî atıñuz ki ben dükeliñüze **7a** (1) yardım iderim didi¹⁴ yine mücâhidden rivâyetdür eydür ben (2) rasûlullâhdan işitdüm ki قَالَ النَّبِيُّ

¹³ Bu lafızlarla bir hadise rastlanamamıştır. Ancak benzer manayı ifade edecek şekilde sahâbeden Abdullah b. Abbas rivâyetiyle şu hadis nakledilmiştir: “ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ كَانَتْ عِنْدَهُ قَوْسٌ عَرَبِيَّةٌ مَعْلَقَةٌ فِي بَيْتِهِ ” Kimin ki evinde asılı Arap yayı olursa ondan fakirlik kaldırılmıştır.” Ebü Muaym'ın Riyâzu'l-Ebdân'ında yer almaktadır. Dâru'l-Âsime, Riyad, Hicri 1408, I, s.63.

¹⁴ Seleme Ibnu'l-Ekva' (radiyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalatu vesselam) çarsida ok yarışı yapan Beni Eslem'den bir grupla karşılaşmıştı. Onlara: "Ey İsmailogulları atın, zira atalarınız atıcı idiler. Atın, ben falan kabileyi tutuyorum" dedi. Bu söz üzerine bir grup atıştan vazgeçti. Efendimiz: "Ne oldu, niye atmıyorsunuz?" diye sordu. Şöyle cevap verdiler: "Nasıl atalım, siz öbür tarafı tutuyorsunuz!" Bunun üzerine: "Atın!" dedi, ben hepinizi, her iki tarafı da tutuyorum." Buhari, Cihad 78, Enbiya 12, Menakıb 4.

وَأَرْهَانَ¹⁵ (4) صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (3) الْمَلَائِكَةُ لَا يَحْضُرُونَ لَهَوْلِكُمْ إِلَّا النَّصَالَ

kim haqq subhānehü ve te'ālā (5) nuñ ferişterleri sizün oyunlarıñuzdan hiç birinde hāzır (6) olmazlar illā ki oq atmaqda ve at koşmaqda dir ezherī eydür (7) rihāndan murād oç ile at koşmaqdur dir ebū ishāq dimāvendī (8) kirmānī velāyetinün be-nām atıcısıydı eydür rasül (9) hāzretinden şordılar eytdiler yā rasūlallāh atanlar kim oç (10) ile oq atmaq dilerler öci ne resmile qosunlar ki şer' içinde (11) helāl ola didiler rasül hāzreti eytdi atıcılar oq atmağa (12) tırduqları vaqtin birbirine diye kim eger sen beni yeñerseñ saña (13) işbu miqdār nesne nezir olsun ki saña vireyim diye yāhūd (14) eyde kim ikimüzden her qanqımız ol nişāni urursa üzerinde (15) bu qadar nesne olsun diye ma'lūm ide kim ol kişinün aña **7b** (1) kudreti ola elinden gelmeyen nesne anuñ üzerine yükletmeyeler (2) yāhūz bir bölük cemā' at atışmağa gelseler oç ile atışmaq dileseler (3) evvel qur'a şalmağ gerek ya'nī oq birağalar zīrā qur'a şalmağ (4) rasül hāzretinden sünnetdür pes bir cemā' at daği oç birle (5) oq atmaq dileseler qur'a şalışalar ikişer ikişer olalar çün (6) qur'a bunları iki bölük kıla döneler atışalar elbette kim bir bölük (7) şinsa gerekdür bir bölüğü yeñilse gerekdür anlar kim yeñilürler (8) öci anlar virürler tā kim yeñilenler gāyetde rağbet idüb heves (9) ideler ögreneler nice bir yeñilüb oç virelüm diyeler ve atduqların (10) uz atalar ammā zühri rađiyallāhu 'anhu eydür qaçan kim atıcılar oq atmağa (11) çıqalar atduqları eger öciledür ve eger öcsizdür gerek kim (12) bir kendülerden üstāzlar bilgilü aralarında hakem ola her kişiyi (13) nazar ile ne miqdārlu idügin bile kim her kişi miqdārlu miqdār ile (14) haşmıdur yigini alu ile aluyı yigin ile yiglemeye haşım itmiye zīrā (15) ādem vardır kesik boyludur ve daği kişi vardır kim **8a** (1) gūş-keşdür ya'nī bıyığına çekicidür ve kişi vardır sine (2) keşdür ya'nī gögsine çekicidür ve kişi vardır omuzda (3) küşād virür ve kişi vardur qolda dirsek küşād virür (4) bunları cem' isini ol üstāz görmek gerek evvel bir def' a (5) ol cemā' at yalıñuz atdurmaq gerek andan soñra hem-kiriş (6) qılmaq gerek daği oç qoyucağ atıcılar ayakları altında bir (7) devr çekeler ya'nī terāzu birle bir ip birağmaq gerekdür yā bir (8) çizi çekilmek gerekdür tā kim bu atmağa tıranlar qademlerini ol (9) çizide qoyalar beraber

¹⁵ Hz. Peygamber buyurdu ki: “Melekler sizin temrenlerle (ok uçlarıyla) ve at yarışlarıyla yaptığımız oyunlar hariç hiçbir eğlencenizde hazır bulunmazlar.” Bu lafızlarla bir hadisi şerife rastlanamamıştır. Yalnız hadis kaynaklarında atıcılık ve at yarışlarıyla ilgili başlıklar açılmış ve benzer rivāyetler bu başlıklar altında nakledilmiştir. bk. Dārimī, Sünen, Suud, Dāru'l-Muğni, 2000, No: 2429.

duralar ilerü girü tırmayalar ve dağı (10) dükelinüñ okı bir ola yayları bir ola tıruşları tıtuşları (11) kabzaları küşâdları berâber ola andan atışalar ol vağtın (12) yıglük elinüñ ululuğı biline dimişdür süheyl bin ağmed eydür (13) vâcibdür ok atıcılara kim okuñ haddin bileler yayıñ dağı haddin (14) bileler tâ ki ol vağtın atduğları ok ne kadar yürür bileler şöyle (15) kim peygamber aşhâbı ğâyet uzak atduğları mekke arşunu birle **8b** (1) üç yüz arşun atarlardı andan artuğ kimse atmazdı illâ (2) 'uđbe bin 'âmir cühenî geldi üç yüz yigirmi arşun atdı kalan (3) aşhâbı üç yüzi geçmedi tâ kim bu peygamber hâzretine söyleşdi kim (4) rasûl hâzreti eytdi ne kadar gücünüñ yitirse okı uzak (5) atıñuz kim ¹⁶ مَا بَيْنَ الْعَدِصَتَيْنِ رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ didi (6) ya' nî ol mađlûkâtıñ muhtârı muğammed muştafâ 'aleyhi's-selâm buyurur (7) kim uzak atıñuz gücünüñ yetişdüke ki ok atıldığı demden (8) düşdüği yire degin menzil ne kadar ise her bir oka hađđ te'âlâ (9) uçmağ içinde ol kadar çayırlı çemenlü ağarşulu uçar kuşlu (10) yügerür vuğuş ya' nî yaban hayvânlu ev bağlu bağçalı köşklü serâyı (11) mağâm virür didi dağı mâteğaddemdeki ulular uzun zamânla (12) tecârübler itdiler ve çün şınamağlığıla bu 'ilmüñ üzerine 'ömür (13) çürütdüler eytmişler kim hađđ subhânehü ve te'âlâ 'âzametile bu 'aleme ken (14) fesâdı vücûda getüren göğden yire degin dört menzil kodı [evvel menzilin od menzili kodı (15) ikinci menzilin yıl menzilin üçüncü şı menzilin kodı] dördüncü menzilin toprak menzilin kodı döndi faşlları dağı **9a** (1) kudret birle dört bağş itdi evvel faşlı bahâr kodı kim aña (2) türki dilinde yaz ayı dirler haddü müddeti üç aydur andan şayf (3) faşlı hüküm ider kim aña türki dilinde yay dirler anuñ haddü müddeti (4) üç aydur andan hariż faşlı hüküm ider aña dağı türki (5) dilinde güz ayı dirler anuñ dağı haddü müddeti üç aydur andan (6) soñra şitâ faşlı hüküm ider kim anuñ dağı adı türki dilinde kış (7) ayı dirler pes hađđ te'âlâ 'âzamentiyle âdem peygamber ki 'aleyhi's- (8) selâmı yaratdı cesedin ya' nî gövdesini bu dört dürli (9) terkîpden mürekkeb itdi biri şaferâ ve biri sevdâ ve biri balđam ve biri (10) kan pes 'ađl issi olanlar bu dört faşlıñ bağşın kıldılar (11) ok atmağ üzerinde şöyle kim yaz aylarında ok kayın ağacından (12) düzülmiş ola anı atalar çün yay faşlı irişe kâmiş ok atalar (13) çün güz faşlı irişe çam ağacı okı atalar ki bu üç faşlıda (14) ol üç ađacıñ okı yürür dimişlerdir tabî' at bâbınca ol (15) oklar kim kavağ ağacından düzülmiş ola anı uğraş güninde atalar **9b** (1) kaçan kim kış faşlı irişe gerekdür atıcılar çâr divâr içine (2) gireler

¹⁶ Bahsi geçen hadis, kaynaklarda tespit edilemedi.

idmān ideler şöyle kim bir gün ol eşref-i maḥlūḳāt (3) ve ḥulāṣa-i mevcūdāt muḥammed muṣṭafā odur ṭāvūs-ı melā'ik (4) peyk ḥazreti maṭūḳ bi'n-nūr cebrā'il-i emīn ṣallallāhu 'aleyhi (5) vesellem geldi eydür yā rasūlallāh (6) رَبُّكَ يُفْرَعُكَ السَّلَامَ وَيَحْصُصُكَ بِالنَّحْيَةِ وَالْإِكْرَامِ ey teñri peygamberi ḥaḳḳ subḥānehu ve te'ālā (7) size selām kıılır selām birle dūrūd esenlik viriberür (8) buyurur ki oḳ atmaḳ üzerine ḳādir oluñuz dir ve ümmetiñüze daḫi (9) diñ ğazā için oḳ atmağa dūrüşsünler kim her kim ğazā (10) niyyetine oḳ atsa her bir atımına uçmaḳ şinigi birle bir şinik (11) şevāb virürler didi peygamber ḥazreti eytdi yā ḳarındaşım (12) cebrā'il uçmağın şinigi ne ḳadar ola didi döndi cebrā'il eytdi (13) yā rasūlallāh uçmağın şinigi yirle gök arasındadır (14) didi döndi rasūl ḥazreti eytdi yā cebrā'il oḳ ne (15) resme atmaḳ idmānın ne şıfatda itmek gerek baña ögretgil **10a** (1) tā ki ben daḫi aṣḥābuma ta'līm idem ḥaḳḳ subḥānehu ve te'ālā (2) ḥazretinüñ buyuruğın yerine getürem didi cebrā'il ḳanad birle çaldı (3) bir yar ayrıldı bir dizge gibi oldı ya'nī bir ta'līmḥāne şıfat (4) oldı andan cebrā'il ol açduğı yerde bir nişān ḳodı (5) andan bir yay eline aldı daḫi yedi yay uzunı yerde ṭurdu (6) daḫi iki ḳademin ḳoşege ṭıtdı şöyle kim ayaklarınuñ barmaḳlarınuñ (7) iç yüze birbirine ḳarşu ṭıtdı ökçelerin ṭış yüzine kııldı (8) daḫi ḳā'im oldı elīf gibi ṭurdu yayını daḫi ṭoğrultdı (9) ḳolın ḳā'im ṭıtdı eytdi yā rasūlallāh bu yerin atışından (10) fā'ide ol ḥāşıl olur ki bu yay ṭutan ḳol direk gibi gerekdür (11) naḳar dūrüst olur düşmene ḳarşu ṭıtmāğın yönin yöşin (12) ğāzīler bu maḳāmda ögrenürler didi daḫi dört barmağın (13) cebrā'il yumdı bir baş barmağın açuḳ ḳodı gezi rast (14) ḳodı şaşdın rast bağladı gözün rast ṭıtdı (15) çekdi yay ucundan oḳ ḳulağına getürdi tā kim demren iç **10b** (1) ḳabzaya geldi naḳar kim atdı nişāna yayın ardın virdi idi (2) küşād virdi oḳ rastlığına çıḳdı nişāna ṭoḳındı (3) üç nevbet bu resmile oḳ atdı ḳarşu oḳına kendü alurdu (4) kendü atardı ol dikdügi nişānı ururdu andan döndi (5) eytdi yā rasūlallāh ṭuruñ siz daḫi atın didi rasūl ḥazreti (6) ṭurdu ol yire vardı kim cebrā'il 'aleyhi's-selām gine ṭoğrıldı (7) ṭurdu daḫi ol mübārek elini atmağa uzatdı eytdi yā ḳarındaşım (8) cebrā'il ben daḫi baş parmağımı açuḳ mı ṭıtayım didi cebrā'il eytdi (9) yoḳ yā rasūlallāh siz mübārek barmağınız yummaḳ gerekdür didi daḫi (10) oḳ çekilcek eydür kim بِسْمِ اللَّهِ مَجْرِيهَا وَ مَرْسِيَةِ diñüz andan (11) atıñuz rasūl ḥazreti eytdi yā cebrā'il sen barmağın niçün açuḳ (12) ṭıtduñ yummadın didi cebrā'il eytdi yā rasūlallāh feriştelereñ (13) barmaḳları cemī' yumulmağa destür yoḳdur zīrā şöyledür (14) yer yüzünün maḥlūḳātınun her birinün bir

nişâni vardır ki anuñla (15) bulunur gök ehlinüñ dañi anuñ gibidür her bir gök feriştesinüñ **11a** (1) bir dürlü nişâni vardır ki anuñla bulunur didi ammâ kabza-i üstâd (2) beş şıfatdur dördü halk içinde işlenür biri gizlüdür (3) anı üstâdlar bilürler bu 'ilm içinde kâdir dururlar ba'zı üstâdlar (4) dimişlerdür ki kabzanuñ dördü âşikâre işlenür ve biri gizlü (5) dür dirler ammâ ol beş diyenlerüñ kavli budur ki bir kabza ceng (6) bâzdur ikinci kabza behrâmî üçüncü giriftür dördüncü kabza (7) türkîdür beşinci yalğuzekdür ol kabza cebrâ'il tutduğı kabza (8) dur üstâzlar içindeki gizlü kabza yalğuzekdür ve ammâ anlaruñ (9) kavli kim kabzanuñ aşlı dört dirler birisi cengâ-bâz ikincisi (10) behrâmdur üçüncüsü türkîdür dördüncüsü yalğuzekdür girift didikleri (11) behrâmdur dir bu iki kavli anuñçün yazduğ ki kimseye müşkül qalmaya (12) çün hazreti rasul şallallâhu 'aleyhi vesellem atdı dañi diledi kim (13) atduğı okı kendü mübarek eliyle yerinden ala nitekim cebrâ'il almışdı (14) döndü cebrâ'il eytdi yok yâ rasulullah siz turuñ okuñuzu (15) ben şunivreyim ki atan ile şunanuñ şevâbı birdür şöyle kim qurân-ı **11b** (1) 'azîm ve kelâm-ı kadîm okuyanla dinleyenüñ şevâbı birdür ok dañi (2) atan ile şunanuñ şevâbı birdür didi dañi cebrâ'il maqâmına (3) 'uruc itdi pes rasul hazreti dört şahâbesini okutdı ki (4) atalar ok atmağlığun 'ilmin bilürlerdi 'arab içinde meşhûrlardı zîrâ (5) bu yay ile ok 'ilmi cihânda kadîmden var idi şöyle kim kaşâş-ı (6) hacere de eydür ol vaqtin kim âdem peygamber hebû etdi ya'nî uçmağdan (7) yire endi cebrâ'il âdeme geldi ekincilik şan'atın öğretti âdem (8) şafî 'aleyhi's-selâm ekini ekdi qarğa geldi ekduğı ekini (9) qopardı helâk eyledi âdem nebî anı men' itmekte sergerdân oldu (10) tâ ki bir gün cebrâ'il-i emîn âdeme geldi yay getürdi ve bir tutam (11) ok virdi kudretten yaratılmış tutmağın atmağın gösterdi (12) âdem anuñla ol kuşları ürketdi evvel âdem ok atdı yay tutdı (13) andan sonra çimşid şâh kaçan kim dürlü dürlü taşnîf kıldı 'aqlı (14) yayla oka dañi dürlü dürlü kavller eytmışdür duğmasında atmasında çekmesinde (15) andan sonra her bir server ki tecrübâtlar itmekle hüneler arturdılar haqq subhânehu **12a** (1) ve te'âlâ habîbi dünyâya zuhûr itdi islâm dîni yolında gâzâ (2) kılmak emr oldu ve hem farz-ı kifâye oldu cebrâ'il geldi (3) şöyle kim hikâyet kitâb evvelinde beyân olundu çün ol (4) dört şahâbeyi okutdı birisi sa'd bin ebî vaqqâş zührî (5) birisi 'amr ibn'ül-ekvâ' cühenî birisi cüdeb bin 'amr ve (6) birisi 'uğbe bin 'âmir el-cühenî idi hâzır geldiler rasul hazreti (7) cebrâ'il birle olan kažiyyeyi buyurdı ol dört şahâbeye ta'lim (8) kıldı cebrâ'il ta'limi üzre kalan şahâbeye

daği siz öğrediñ (9) didi döndiler ol aşhâblar eytdiler yâ rasûlallâh uzağa (10) atmak var mıdur didiler rasûl hazreti vardur didi eytdiler (11) yâ rasûlallâh anuñ [resmi nenüñ] gibidür bize buyuruñ didiler eydür yâ aşhâbî kaçan kim (12) uzağa oğ atmak dileseñüz biliñüz ki ol oğ üç dürlü (13) endâmda atılmak gerekdür evvel bir şem^c-i endâmdur ikincisi ipek (14) ülüglüdür üçüncüsü kiriş ülüglüdür daği gerek kim ol atılan (15) oğlaruñ içi muhavvif ola müdevver ola yonşeleri müretteb ola yüñi **12b** (1) şu perk ola ipek ülüglü oğñ terâzusu gerek kim (2) açuğ ola kiriş ülüglü oğñ terâzusu yetmiş şem^c-i (3) endâm oğñ terâzusu geçmiş aşhâb eytdiler yâ rasûlallâh (4) ol üç oğ bir gezden mi atılır yoğsa her birinüñ bir gezi mi vardur (5) didiler rasûl hazreti eytdi her bir oğñ bir gezi vardur didi (6) şöyle kim altı arpa anı üç gez olur şol oğ kim terâzusu açuğ (7) ola anı yukaru gezliyeler atmağa meyl idicek kabzayı kendü başından (8) dört barmağ yukaru tutmak gerekdür ol oğñ terâzusu (9) yetmiş gezin ötede kıoya kabzasını başıyla berâber tuta ol oğñ (10) kim terâzusu geçmiş ola gezini aşğa tutalar andan soñra atalar (11) ammâ pertâb atan âdemüñ üç dürlü kâmeti vardur biri uzun (12) boylu biri orta boylu biri kışa boyludur gerek kim uzun (13) boylu kişi cengâ-bâz kabzadan ata orta boylu kişi türki kabza (14) dan ata kışa boylu kişi behrâm kabzadan ata zirâ cengâ-bâz (15) kabzanuñ tutmağñ aşlı budur kim demren iç kabzadan **13a** (1) pes uzun boylunuñ kolu uzundur ne kadar kim içeriden atarsa (2) dinç atar orta boylu kaçan kim ceng-bâz tutmak dilese oğ şalı (3) çıkar kışa boylu daği ceng-bâz tutmak dilese irişdüremez bu (4) üç boylu âdem uzunlu kışalı üçü daği bir idmân itseler (5) üçü çıkub bir kabzadan oğ atsalar uzun boylunuñ oğına (6) orta boylunuñ kışa boylunuñ oğı ırmeye illâ her boy kendü (7) kabzasından atsalar berâber çıkmağa ihtimâli ola dimişler (8) faşlun idmân itmekligüñ nev^cin söyler ammâ ol erenler ki (9) oğla yayüñ idmânın itmek dileseler ol idmân üç nev^cile (10) dür evvel nev^c budur ki rûm şandığı gibi bir şanduk alalar daği (11) üç kile çigit bir kile kepek getürelir döneler ol çigide (12) kepegi üç baş ısladalar şu ile daği ol şanduga (13) kıoyalar daği bir divârñ içine oğ adımıyla üç adım ölçeler (14) adım döğendüğü yerde duralar daği divârdan yaña toğrulalar (15) kabzayı başıyla berâber tutalar ol kabza boyı yerde tutalar **13b** (1) ölçeler daği şandığı berkideler andan soñra on [yay] getürelir (2) evvelinde kuvvet on batman ola ve kıalan birer batman artuğ ola andan soñra (3) üç çubuğ getürelir biri toğuz tutam bir barmağ biri toğuz (4) barmağ iki tutam biri toğuz tutam üç

barmağ ola andan (5) ol erenler kim idmāna bel bağlamışlardır üç yay daği getüreler (6) evvelki yayuñ kuvveti on batman ola ikinci on beş batman ola üçüncü (7) yigirmi batman ola andan üç oğ getüreler kayın ağacından her (8) oğun demreni üç mişkal ola perazvānesi demür ola demre (9) nün ucu dökme gibi digirmi ola yaşşı ola evvelki oğun (10) uzunı sekiz tutam iki barmağ ola ikinci oğ sekiz tutam üç (11) barmağ ola üçüncü toğuz tutam ola andan ol idmān idenlerün (12) birisi bir kepāze eline ala birisi eyde kim neylersin diye bu yay tutan (13) eyde kim çekerim diye ol şoran kişi eyde evvel bu yayuñ almağınun daği (14) tariği vardır evvel anları yerine getürgil andan oğa el urgil diye (15) eline alan kişi elindeki yayuñ kirişin yer yüzinde kıoya yayuñ arkasını **14a** (1) yukarı kııla elindeki oğı terāzu ide daği ortalayu ol yayuñ (2) kirişi birle baş aralığında berkide andan yayuñ ayağına zehgiri (3) şöyle geçüre kim zehgiriün tamağı yukarı geçe çenber aşığa ola daği (4) kendü yayuñ ayağınun baş barmağın getüre şol ayağınun baş barmağı (5) üzerinde kıoya daği boynunu ve belini öñüne egerek edeb ile tura (6) daği bu nev¹⁷ ile vird okuya vird budur

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ (7) الرَّجِيمِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (8) هَذَا رَأَى حَمْدًا وَتَنَابُرَ خَالِقِ عَالَمِ دَوَانِ أَفْرِيْنَدِيْنِيْ اَدَمَ رَاوُدُوْدِ (9) هَايْ بِيْ حَدْ بَرَأْرُوْحِ اَنْبِيَاءِ حَقِّ اَوْلِ اَدَمَ صَفِيْ رَا وَنُوْحَ نَجِيْ رَا (10) وَابْرَاهِيْمَ خَلِيْلَ رَا وَاسْمَاعِيْلَ زَبِيْحَ رَا وَ اِسْحٰقَ فَصِيْحَ رَا وَ مُوسٰى كَلِيْمَ (11) اَللّٰهِ رَا وَ عِيْسٰى رُوْحَ اَللّٰهِ رَا وَ مُحَمَّدَ رَسُوْلَ اَللّٰهِ رَا وَ هَمَّتْ بِيْ عَدُوْ (12) اَزْ خُلَفَاِ سَيِّدِ الْمُرْسَلِيْنَ اَوْلِ اَبُو بَكْرٍ صِدِّيْقٍ رَا وَ عُمَرَ بِنِ الْخَطَّابِ (13) رَا وَ عُثْمَانَ بِنِ عَفَّانٍ رَا وَ عَلِيَّ مَرْتَضٰى رَا وَ حَسَنَ وَ حُسَيْنَ ولى (14) رَا وَ حَمَزَه بِنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ سَيِّدِ شُهَدَا رَا وَ عَبَّاسَ بِنِ عَبْدِ (15) الْمُطَّلِبِ جَدِّ الْخُلَفَا رَا وَ سَاءَرَ اصْحَابِ اِكْرَامٍ وَ بَرَأْوَتَاذَ وَ اَقْطَابِ

14b (1) رَا وَ اَوْلِيَاءِ مَاضِيْ وَ سَرُوْرَانِ بَاقِيْ وَ صَلَوَاتُ اَللّٰهِ عَلٰى الْاَوَّلِيْنَ (2) وَ الْاٰخِرِيْنَ وَ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ¹⁷

diye daği çevire tura (3) üstādlara ikrām ide andan üç kez şehidler rūhına tekbir (4) ide daği egile şehadet barmağın sağ eliyle zehgiriün tamağından (5) kıoya zehgiri gele baş barmağına gire andan yayuñ sağ yanına (6) tura yuriye şol elini kabzaya şuna sağ elin oğa şuna (7) döne çevire

¹⁷ İki âlemi bir anda yaratan Cenâb-ı Allah'a binlerce hamd ü sena olsun. Ve sınırsız rahmetler, Hakk'ın peygamberleri, evvel Âdem Safiyullah'a, Nuh bin Necî'ye, İbrahim Halîl'e, İsmail bin Zebîh'e, İshâk-ı Fasîh'e, Musa Kelimullah'a, İsa Ruhullah'a ve Muhammed Resulullah'ın ruhları üzerine olsun. Ve nihaysiz himmetler, Seyyid'ül-Mürselin'in halifelerinden ilki Ebubekir Sıddık'a, Ömer bin Hattab'a, Osman bin Affan'a, Aliyyü'l-Mürteza'ya, Hasan ve Hüseyin-i Veli'ye ve şehitlerin efendisi Hamza bin Abdumuttalip'e, halifelerin atası Abbas bin Abdumuttalip'e, diğer sahabe-i kiram'a, gavslara ve kutuplara, geçmiş velilere ve hâl-i hazırda bulunan uluların üzerine olsun. Sâlât ve selam, önceki ve sonrakilerin üzerine olsun. Hamd, ancak âlemlerin Rabbinedir.

tıranlardan destūr dileye daħi oķıla yayı yerden getüre (8) sađ eliyle oķı çevire şol eliyle çevire yayı gezini meydānda (9) ķoya çeke gez ķulađına demren tırnağına gele küşād vire (10) şol elinde ķala çıķub gitmiye oķıla yayı getürmek erkānı üç (11) dürlüdüür şaħıħi budur ki didük her ķankı atıcı ki erkānı göstermeye (12) anuñ atıcılığı maķbül dutmayalar andan bu atan kişı ol alduğı (13) kepāze birle oķı aşıağa ķoya andan ol on yay kim hāzır (14) ķılmışlardur birin eline ala kim on batmandur daħi ol cıbuķlaruñ (15) birisin getüre kim toķuz tıtamdur ve bir barmaķdur ol yaya gezleze **15a** (1) çeke iç ķabzaya getüre yine yerine ķoya andan bir yay daħi tıta (2) kim andan artıķdur [anı çeke biri biri ardınca pes yayı ol cıbuķ birle tamām ide erkān ile çekmek] budur çün ol iş tamām ola ol üç yayuñ (3) birini eline ala daħi bir zeyzān ala kim ol zeyzānuñ uzunı sekiz (4) tıtam iki barmaķ ola daħi şanduk içindeki çekirdege bu nev' ile (5) daħi ide üç günde barmağın ırla ve ķına yaķa haftada bir kerre (6) hāmmāma gire hāmmāmdan çıķub oķ atmaya cihārşenbe günü (7) daħi oķ atmaya kırķ gün tamām olıcaķ barmaķlarınıñ derileri (8) birer ķat ķavlamış ola evvel çile tamām olduğından şoñra (9) günlük ve maştaķı ve zeyt yağı tızla ķarışduralar ķaynadalar (10) daħi hāmmāmda dürtineler tā kim gūfeti şoyula daħi gele ol (11) ķalan beş yayı kim çekilmişdür bu nevbet çeke pes bil kim idmān (12) itmegüñ fā'idesi var imiş andan şoñra ikinci çileye gire (13) faşlun ķaçan kim bu daħi er erliği kırķ gün tamām ide ol bir (14) yay ile kim on batman idi andan ikinci kırķda ol on beş batman yayı (15) eline ala daħi ol zeyzānlaruñ birin ala kim sekiz tıtam üç **15b** (1) barmağdı daħi yine idmāna başlaya nitekim idmān içindedür(2) ađac atmaya taş atmaya daħi ķolların yeñinden çıķarmaya yanları (3) üstüne yatmaya çün kim ikinci idmān çıķa orta barmađınıñ (4) derisi daħi ķatađan ola öküüz boynuzı gibi ola ikinci çile (5) daħi tamām ola faşlun ķaçan kim üçüncü çileye başlaya ol (6) yigirmi batman yay ile ol toķuz tıtam zeyzānı ala kırķ gün (7) daħi anuñla idmān eyleye üç çile daħi müntehāsına irişdükdü (8) uzaķ atmaķ yarağın eyleye hırmen vaķtı ola bir yay getüre kim (9) ol yayuñ tertıbi elma ağacından ola ammā boynuzı ola siñiri deve (10) siñiri ola tıtkalı balıķ tıtkalı ola uzunı on iki (11) dönüm ola siñirinüñ tırtusu altmış dirhem ola endāmı yaşı ola (12) boğazları dik ola ķabzası aķ ola dört bucuķ dirhem (13) kiriş ola ķuvveti yigirmi beş batman ola müntehā oķlar ala (14) atmağa çıķduđı gün yıl ötmeye bulud ötmeye dü şenbe gün (15) ola bir zamān mağrib tarafına ata bir zamān maşrıķ tarafına ata bir zamān **16a** (1)

şimâl tarafına bir zamân yemîn tarafına bu dört tarafda oğ menzilin (2) kıanda olur bile andan şöıra atıcıları bir yire cemi' ide dağı oğ (3) yerine çıkalar iki bölük olalar meydānuñ yarısı bir başında (4) turalar ve yarısı dağı bir başında turalar adımı oğ atalar (5) sekiz yüz adım yire oğ adımı ola neden ma' lūm ola oğnuñ adımı (6) eytmışlerdür kim bir orta boylu kişiyi getüreler biri anuñ ayağıyla (7) beş ayak ölçdüreler dağı ol beş ayak yeri üç adım şayalar (8) oğnuñ adımı bu tarikle olur dimişler ol oğnuñ yerinde bir mīl (9) yepeler mūntehāsı budur kimesne ğarīm olmaya her kişi kim ırağa (10) oğ ata kimesneyi be-suhte atsa anuñ küşādı gerek iki eli (11) dar çenber ola düşmān küşādı kalkan küşādı budur kim (12) sağ eli ardına gire şol gögsine her kişi puta atmak dört (13) yüz adım yerden anuñ küşādı mışrī gerek yedidür küşādı altı (14) dürlüdür ki dört dürlü atmak üç yüz altmışaltı ta' līk var (15) dur dimişlerdür dağı bir oğ atmağnuñ yedi dürlü erkānı vardır **16b** (1) biri oldur kim rast tuta ikinci erkānı oldur kim yayını naklī (2) bağlaya üçüncü erkānı oldur ki gezin rast kıoya dördüncü erkānı (3) oldur ki çeke beşinci erkānı oldur ki demreni iç kabzaya getüre (4) altıncı erkānı oldur ki nazarını yayuñ ardından ide yedinci erkānı oldur ki (5) küşād vire bu yedi erkān dağı zehgīrde bulunur dimişlerdür (6) dağı bir oğ yigirmi dört kıraıdur tıuludan demren ucına deĝin (7) yigirmi kıraıdur her kişi tıuluya getürse ve atsa aña nīm-keş dirler (8) kimse anuñ atıcılıĝını kabūl itmeye her kişi tız atsa aña çödüt dirler (9) anı dağı atıcılar kabūl itmeyeler her kişi kim gögsine çeke aña sīne (10) keş dirler anuñ dağı atışını kabūl itmeye zīrā kim 'acem velāyetinüñ (11) atıcıları çekmek üzerine bu yeti dimişler bir dürlü dağı atmak (12) vardır ki aña ser-i çenber dirler ve bir atmak vardır ki aña zīr sıı (13) dirler ve bir atmak vardır ki aña ser-i ser kıullāb dirler ve bir atmak var ki (14) aña nīm bahş dirler ve bir atmak var ki aña kıadem dirler ve bir atmak var ki (15) aña dü kıadem dirler ve bir atmak var ki aña nüh kıadem dirler oğ vardır ki **17a** (1) anuñ yüki elmās gerīden dirler ve oğ vardır gezinde elmās (2) vardır anı atalar ve oğ vardır anuñ gezi biz gibi ola anı atalar (3) ve oğ vardır ki aña igne develer ata yay vardır ki anı başdan (4) başa ignelieneler üç yerde mühürleyeler andan oğ atalar atmak vardır (5) şabāhdan atalar atmak vardır güneş iki söni boyı kııka havāda (6) dura andan atalar oğ vardır ki bir kıuyunuñ yanında yetmiş adım yerde (7) bir bürük dikeler kıuyunuñ içinden atalar oğ yukarı toĝrı kııka (8) dağı dōne ol bürüĝe dokına bir oğ vardır ki atalar gire dön (9) diyeler bir dürlü dağı atmak vardır ki bir büyük bacalu eve gire (10) ol oğı ata oğıla bile

atıla bacadan çıka oğ vardır ki (11) bir kulaç ola tamām çekile atıla kuş oğı ola anuñ gezinde timür zeh ola (12) atıla kuş vardır ki gezsiz atıla kuş oğı vardır ki andan yigirmi (13) dört oğ atıla kaçan kim bir tahtaya ursalar bir araya çoğuşa kaçan kim (14) ırağa atsalar her biri bir yaña tağıla oğ vardır ki barmağ gibi (15) ola anı yayla atalar tahtadan taşra çıka atmağ vardır ki kişiuñ **17b** (1) boynuna bir yultar dağalar bir ucını bir oğa bağlayalar atalar ol (2) kişiyi sürüye ala gide ol yigirmi dört dürlü atmağ ki (3) didük bunlardur yine kāmiller eytmışler kim her kişi on iki biñ (4) oğ atmağ dilese on beş batman yaydan kırk günden gühere oğ (5) ata çün bir çile tamām ola döne bir nice gün perhiz ide andan (6) atıcıları cemi^c ide abdest ala tumanın mühürleye döne yeri kaza (7) topuğına degin sağ ayağın göme andan evrādın oğuya tekbir (8) ve tehliil ide şalavāt birle atmağa başlaya on iki biñ oğ ata (9) kademini ayırmaya çün tamām ide andan sonra bir yay getüre yigirmi batman (10) ola oğ getüreler kayın ağacından ola demreni sipsü ola (11) filkisinüñ uzunluğı bir sere ola dört yünü ola kartaldan (12) ola ol yün ağırı on yedi mişkāl ola ol oğ şayan (13) demrenden geçe kaçan kim ol işi dağı tamām ola şan^c atı içinde pehlevān (14) ola her atıcı kim dezgāh-ı münkir ola üstāzsızdur her atıcı kim (15) bir iklime vara anuñ erkānı işbu nev^c ile gerekdür dezgāh **18a** (1) olduğı yire vara dağı iki kademiniñ üzerinde bir fātilha ve üç (2) ihlāş oğıya taş işigi ziyāret eyleye sağ kademini içerü (3) başa dezgāh önüne varınca her bir adımına üç kerre şalavāt (4) getüre gele dezgāh ile görüşe andan üstāzlarla görüşe (5) esenleşe dağı geçe şol tarafda otura ol oğuduğı kurānuñ (6) şevābını niyyet-i gāzā için oğ atanlara bağışlaya zīrā bu oğıla (7) yayuñ ‘ilmi dağı hüneri ‘aziz ‘ilimdür ve şerif hünerdür dağı hergiz (8) yarlıkda ve yoldaşlıkda oğdan yaydan yar ve yoldaş yokdur şöyle (9) kim dimişlerdür ve dağı atıcılar atduğı endāze üzerine dimişler (10) ve dağı edeb bābında dirler bir melike yay şunmağa vaz^c ı işbu (11) resmedür ki yay şunan kişi sağ elinüñ ardından yayuñ başındaki (12) bağır altında koya tā kim kabza ortada kala andan ol melike şunivire (13) dağı olar kim oğ içinde dinc durı iletmiş olur anlara yay işbu nev^c ile (14) gerekdür kim şunan kişi yayuñ aşığa ayakdan tarafa başını şol (15) eliyle tuta sağ elin yayuñ kabzasında koya dağı şuna ve anlar ki **18b** (1) ‘āmīrlerdür kendülerden tutmağ öğrenmişler anlara yay şunıcağ (2) sağ eliyle yayuñ aşığa başın tuta dağı şunivire dağı (3) üstāzlar dimişlerdür ki bir kişi meclis içinde bir atıcıyla da^c vā (4) idüb yay dilese bu üstād şākırde yayuñ aşığa başını (5)

şol eline ala daği şunıvire eger ol da'vâ iden şâhib (6) eren ise evvel şağ elin bu yayı şunanuñ eline şuna ziyâretleye (7) andan yayı eline ala ve eger bi-dirîğ tutub yayı almağ isterse (8) bileler ki erkânsızdur aña yay virmeyeler da'vâsını kabûl (9) itmeyeler daği ol ta'lik işleri añduğ daği 'amelini gizledük (10) eytmedük degildür kim bağıllık ola lâkin eytmedüğümüzüñ sebebi oldur (11) her bi-hüner üstâza hizmet itmeden me-bâzâ bu risâle eline (12) gire nazâr eyleye ol işi ol şâhib-i hünerlerüñ sırrını (13) fâş eyleye didük zîrâ lâzımdur her bir kişi kim bir mürşide hizmet (14) ide andan ögrene resûl hazreti şallallâhu 'aleyhi vesellem buyurdu (15) لَوْلَا¹⁸ ya'ni hazreti muhammed muştafâ eydür eger baña **19a** (1) terbiyet idici olmasaydı teñriyi bilmeyeydüm didi çün allah (2) te'âlânüñ habîbi böyle deyicek pes ümmetine lâzım oldur ki (3) üstâzsız işe el urmayalar bâkî her mü'min kim (4) bu risâlenüñ içine nazâr kıla zinhâr eksiginden ötüri (5) tercüme idüb ta'na urmasun kim bir 'azîzüñ fermâniyla (6) te'lif olundu temmet faşl fî ehl-i remyî.

Kaynaklar

- Bir, A., Kaçar, M. ve Acar, Ş. (2005). Ottoman distance archery, bows and arrows. *Arch. Int. d'Histoire des Sciences*, 55, 435-457.
- Çağbayır, Y. (2007). *Ötüken Türkçe sözlük C.1-5*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Derleme Sözlüğü (2009). C. I-VI. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2006). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Feyizli, H. T. (2015). *Feyzü'l-Furkân Kur'ân-ı Kerîm ve tefsirli mealî*. İstanbul: Server İletişim.
- Genç, İ. Kılıç, A. Aksoyak, İ. H. (2014). *Dede Korkut kitabı han'ım hey C.I-II*. Ankara: TOBB.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü*. Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları.
- Gülsevin G. (2011). *Eski Anadolu Türkçesinde ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülsevin, G. Boz, E. (2010). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Gürgendereli, R. (2015). Bir okçuluk risâlesi: Kavsnâme. *Turkish Studies*, 10/8, 1313-1324.
- Kemankeş Mustafa Efendi (2010). *Kavsnâme (haz. Hanifi Vural - Yaşar Metin Aksoy)*. Tokat: Taşhan Kitap Yayınları.
- Köktekin, K. (2011). *Eski Anadolu Türkçesi*. Erzurum: Fenomen Yayınları.

¹⁸Rabbim bana öğretmeseydi, Allah'ı bilmezdim. Acluni, Keşf, 472, No: 164.

- Kuçşuzade, M. (2015). Sünnette spor. *International Journal of Science Culture and Sport*, Special Issue 4, 396-403.
- Metin, T. (2014). Selçuklularda okçuluğa genel bir bakış. *Tarih Okulu Dergisi*, XVII, 131-153.
- Mustafa Kânî Bey (2010). *Telhis-i Resâilât-ı Rumât (Okçuluk Kitabı)* (haz. Kemal Yavuz - Mehmed Canatar). İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.
- Özkan, M. (1995). *Türk dilinin gelişme alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Şahin, H. (2011). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tarama Sözlüğü (2009). C. I-VI. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Timurtaş, F. K. (2012). *Eski Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Yücel, Ü. (1999). *Türk okçuluğu*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.